

Badania poligraficzne w procesie wykrywczym organów ścigania

W życiu codziennym, jak i w dochodzeniu przestępstw bardzo często pojawiają się problemy z ustaleniem prawdy. Dlatego też na początku XX wieku zaczęto prowadzić próby stworzenia urządzenia, które pokazywałoby (stwierdzałoby) prawdę bądź kłamstwo – tzw. wykrywacza kłamstw. Urządzenie to, oczywiście nie wykrywa kłamstwa, ale rejestruje zmiany fizjologiczne, które mogą być interpretowane jako symptomy nieszczerości. Badanie poligraficzne uznaje się w Polsce jako ekspertyzę kryminalistyczną, która należy do działu kryminalistyki. Obecnie w Polsce nie podnosi się zastrzeżeń co do dokładności lub skuteczności badań, jednakże sądy tylko wyjątkowo zwracają się o wydanie opinii poligraficznej. Na początku lat 60-tych, Paweł Horoszowski sprowadził poligraf ze Stanów Zjednoczonych i wprowadził pojęcie wariograf dla jego określenia do polskiej kryminalistyki. Współczesne poligrafy wykrywają i rejestrują stopień bieżącej intensyfikacji emocjonalnej na podstawie zmian oddychania, elektrycznego przewodnictwa skóry oraz zmian ciśnienia krwi i częstotliwości tętna. Informacje o poziomie przewodzenia słabego prądu stałego przez skórę przekazywane są przez dwie płaskie elektrody umocowane najczęściej do opuszek palców jednej dłoni badanego. Natomiast dane o pracy układu sercowo-naczyniowego przekazywane są przez zakładany na przedramię klasyczny mankiet do mierzenia ciśnienia krwi. Metody badawcze poligrafem ulegają ciągłym zmianom i w ostatnich latach zaobserwować można tendencję do poszukiwania alternatywnych rozwiązań.

Śledząc przedstawione metody badawcze można zaobserwować, że wszystkie one opierają się na jednym założeniu, a mianowicie

wicie, że wypowiedzianie przez badanego twierdzeń nieprawdzy-
wych pociąga za sobą wystąpienie zmian o charakterze psycholo-
giczno-fizjologicznym objawiającą się:

- widoczniejszym spadkiem elektrycznej oporności skóry (wychylenie pisaka ku górze);
- na ogół podwyższeniem ciśnienia krwi;
- przyspieszeniem pulsu (wzrasta i zagęszcza się wykres pracy serca);
- zmianą sposobu oddychania i związanych z tym ruchów klatki piersiowej przenoszonych przez układ pneumomechaniczny na powstający wykres.

Celem badania poligraficznego jest ustalenie czy w świadomości osoby badanej są zarejestrowane ślady pamięciowe i emocjonalne świadczące o bezpośrednim i faktycznym związku podmiotu z określonym czynem zabronionym. Porównywane są reakcje organizmu na bodźce naturalne emocjonalnie, a śladem dowodowym zmiany spowodowane przez pytania testowe związane z badaną sprawą. Eksperci w dziedzinie badań poligrafem prowadzą badania według standardowego schematu, składającego się kilku etapów.

Zapoznanie się biegłego ze sprawą

Przygotowując się do badania biegły poznaje szczegóły sprawy, w której będzie analizował związek osoby badanej ze zdarzeniem przestępczym, a także określa cel badania, uwzględnia charakter sprawy, liczbę i jakość zebranych wiadomości. Biegły ocenia również osobowość osoby badanej oraz dobiera odpowiednią metodę i sporządza projekty pytań.

Wywiad przed testowy

Jest to bardzo istotny element badania. Głównym jego celem jest psychologiczne przygotowanie osoby badanej do testów. Zwykle etap ten trwa 40–60 minut. W jego trakcie biegły zapoznaje badanego z jego prawami, wysłuchuje jego wersji zdarzeń, a także określa czy jest ta osoba zdolna z punktu psychologicznego i fizycznego do przeprowadzenia na niej badań. Biegły zbiera

informacje o zdrowiu, w tym przebytych chorob, aktualnego stanu psychicznego i fizycznego, samopoczucia w danym dniu, jak również ustala poziom intelektualny badanego. Zapoznaje również badanego z konstrukcją urządzenia, celem i procedurą testów.

Badanie poligrafem

Biegły umieszcza na ciele osoby badanej czujniki i zadaje jej pytania, jednocześnie aparat rejestruje zmiany w organizmie. Badanie powinno się zacząć od minutowej próby, w której nie używa się żadnych bodźców werbalnych. Jest to spowodowane techniczną próbą aparatu i uzyskaniem informacji o specyficznych sposobach reagowania w sytuacjach stresogennych. Dzięki temu biegły może ustalić stopień pobudzenia emocjonalnego badanego, a także częstotliwość występowania reakcji spontanicznych. Etap ten jest zależny od wykonywanych technik badawczych. Osobie badanej zadaje się pytania obojętne, krytyczne i kontrolne w zależności od metody, którą się posługuje biegły. Zazwyczaj obok testów standardowych stosuje się testy symulacyjne, których celem jest uzyskanie w kolejnych testach bardziej wyraźnej reakcji. Ma to znaczenie dla rozróżnienia sprawców od niesprawców lub ludzi ukrywających informacje od takich, którzy ich nie posiadają. Po każdym przeprowadzonym teście przeprowadza się tzw. wywiad międzytestowy, którego celem jest ustalenie samopoczucia badanego oraz znalezienie pytań, które sprawiają mu problemy.

Wywiad końcowy

Etap ten polega na przeprowadzeniu z osobą badaną rozmowy na temat samego badania, a także procedury testów wykonywanych w trakcie tego badania. Taki wywiad nie może mieć charakteru przesłuchania śledczego.

Diagnoza

Analizom poddawany jest zapis przebiegów fizjologicznych zarejestrowanych w czasie badań oraz informacje uzyskane w trakcie wywiadów. Diagnoza składa się z kilku czynności: analizy poliagramu, interpretacji wypowiedzi osoby badanej w toku wywiadu wstępnego, a następnie wywiadów między testowych i wywiadu

końcowego, oceny zewnętrznego zachowania wraz ze spontanicznymi reakcjami werbalnymi i niewerbalnymi, a również określenia stopnia współdziałania z biegłym. Istnieje kilka metod analizy poligramu. Zależne są od zastosowanej metody badania. Końcowym produktem badawczym jest ekspertyza sporządzona na piśmie przez biegłego. Wynik badania powinien być przedstawiony z uwzględnieniem następujących kategorii:

- Identyfikacja pozytywna – badany jest rzeczywiście i bezpośrednio związany z czynem przestępczym;
- Identyfikacja prawdopodobnie pozytywna;
- Badanie nierozstrzygające – może wystąpić w przypadku gdy wady fizyczne lub psychiczne uniemożliwiają uzyskanie poligramu kwalifikującego do oceny, a także gdy zapis jest obciążony zmiennymi zakłócającymi;
- Eliminacja negatywna – badany nie jest związany faktycznie ze sprawą;
- Eliminacja prawdopodobnie negatywna.

Badania poligraficzne początkowo były opracowywane tylko dla potrzeb prawa karnego. Wzbudzały i nadal wzbudzają jednak zainteresowanie w innych dziedzinach życia społecznego.

Badania poligraficzne przede wszystkim są jednak stosowane w:

- sprawach kryminalnych do identyfikacji lub eliminacji podejrzewanych osób i demaskowania świadków składających fałszywe zeznania;
- działaniach operacyjnych i śledczych jako narzędzie umożliwiające uzyskanie danych pozwalających na uzyskanie nowych dowodów;
- czynnościach umożliwiających weryfikację wersji osobowych i przedmiotowych;
- działaniach niezbędnych do sprawdzenia lojalności i uczciwości tajnych informatorów, bez wystawiania ich na niebezpieczeństwo dekonspiracji;

- czynnościach operacyjnych do kontroli wiarygodności wiadomości przekazanych przez informatorów;
- postępowaniach przed sądem;
- sprawach bezpieczeństwa państwa;
- przypadku kontroli lojalności kadr mających dostęp do tajnych informacji, jak również do ujawniania źródeł przecieków takich danych;
- walce z korupcją, do celów wykrywczych i zapobiegających tego rodzaju przestępczości podmiotów państwowych i samorządowych;
- działaniach umożliwiających oczyszczenie z niezasadnych zarzutów o łapownictwo urzędników.

Doświadczenia polskie i zagraniczne wskazują również, że badania poligraficzne mogą być bardzo przydatne w policyjnych działaniach i przynieść wiele korzyści:

- mogą przyspieszyć i ułatwić rozwiązanie ciężkich spraw karnych;
- mogą zapobiegać nadmiernym i nieużytecznym w danej sprawie czynnościom operacyjnym i śledczym;
- ułatwiać podejmowanie celniejszych i efektywniejszych decyzji w działaniach operacyjnych i śledczych;
- redukować koszty związane z finansowaniem walki z przestępczością;
- zwiększać skuteczność pracy organów ścigania.

Testy uczciwości i badania poligraficzne są stosowane powszechnie w celu eliminacji kandydatów do pracy, którzy mogą dopuszczać się kradzieży, nadużywania narkotyków lub posługiwania się fałszywą tożsamością. Badany przede wszystkim musi wyrazić swoją zgodę na przeprowadzenie badania poligraficznego, nie może być do niego zmuszany i nie ponosi żadnych negatywnych konsekwencji z podjętej decyzji.

Do badań poligraficznych nadają się osoby o prawidłowym rozwoju umysłowym, zdrowe psychicznie i somatycznie, a także

u których reakcje fizjologiczne nie odbiegają od normy zdrowego człowieka. Kandydat do badania powinien posiadać:

- iloraz inteligencji powyżej 50;
- zdolność koncentracji uwagi;
- zdolność koncentracji i gotowości pamięci odtwórczej;
- umiejętność kontroli nad sobą.

Osoba badana powinna tego dnia być zdrowa i mieć dobre samopoczucie, a także powinna być najedzona, napojona i w miarę możliwości zrelaksowana, wyspana i wypoczęta. Nie kwalifikują się osoby kaszlące, cierpiące na katar i duszności.

Wielu ekspertów w dziedzinie badań poligrafem twierdzi, że do badań nie nadają się dzieci, przy czym niektórzy podają granicę wieku. Badania z udziałem osób z niedorozwojem umysłowym uważa się również za skomplikowane, gdyż osoby te są podatne na sugestie, pomimo tego, że ich spostrzegawczość może być niezaburzona. Istnieje wiele chorób somatycznych uniemożliwiających przeprowadzenie badań. Niektóre z nich nie pozwalają na przeprowadzenie badań z przyczyn technicznych, na przykład drgawki, ataki duszności itd.

Ocena dokładności

Jest wiele czynników mających wpływ na precyzyjność i wyniki badania poligrafem. W badaniu poligrafem mogą wystąpić dwa rodzaje błędów diagnostycznych. Pierwszy polega na określeniu sprawcy przestępstwa jako osobę nie związaną z danym czynem – jest to fałsz negatywny. Drugi polega na tym, że osobę niewinną traktuje się jako sprawcę przestępstwa albo osobę wprowadzającą w błąd organy ścigania.

Niezależnie od wyników efektywności i sprawdzalności badań poligrafem należy zauważyć, że urządzenie to nigdy nie zastąpi rzetelnej pracy operacyjnej ani śledczej, ale może być pomocny w jej właściwym ukierunkowaniu, poprzez wskazanie osób, na których należy skoncentrować trud pracy, sprawdzeniu prawdopodobności informatorów, jak również w celu wyeliminowania osoby niesłusznie podejrzanej. Osoby pragnące zapobiec zdema-

skowaniu mogą świadomie próbować ukrywać rejestrowane zmienne fizjologiczne lub sztucznie wywoływać zmiany w ich przebiegu. Takie próby określane są jako przeciwdziałanie badaniu, symulacja lub taktyka obronna. Doświadczenia zdobyte przez lata praktyki badania poligrafem umożliwiły rozpoznanie obszernej gamy kombinacji stosowanych przez symulantów i opracowania metod ich wykrywania.

Na przebieg i wynik badania mogą mieć także wpływ środki psychotropowe:

- Środki psycholeptyczne w zależności od stosowanej dawki wywołują senność, uspokojenie, zubożenie, obniżenie nastroju, obniżenie reaktywności, zmiany oddechu, spadek ciśnienia krwi, zniesienie odruchów;
- Psychoanaleptyki z kolei w zależności od dawki: łagodzą objawy depresji, podwyższają nastrój i ciśnienie krwi, a także mogą powodować arytmie oraz wywoływać stany psychotyczne z objawami omamowo-urojeniowymi;
- Leki psychodysleptyczne powodują zaburzenia myślenia, psychozy, omamy, lęki bądź euforie, ewentualnie depresje.

Rezultat użycia poszczególnych środków psychotropowych jest zależny od dawki leku, składu chemicznego, jak również od tolerancji osobniczej na ten środek, nastawienia osoby, która go bierze, jej cech osobowości oraz od sytuacji w jakiej jest przyjmowany, podobnie jest z alkoholem.

Często specjalnie przeprowadzano eksperymenty, których celem było wprowadzenie w błąd ekspertów od badań poligraficznych. Większość z nich wypadła negatywnie w stosunku do tych badań, miało to związek z tym, że wprowadzani w błąd eksperci nie mogli działać zgodnie z metodą całkowitej oceny wyników badania z uwzględnieniem stanu faktycznego i oceny zachowania osoby, która w normalnych warunkach zapobiega mylnemu wskazaniu sprawcy. Na efektywność badań miał również wpływ to, że były przeprowadzane w warunkach laboratoryjnych, gdzie występują dużo mniejsze reakcje na pytania testowe.

Poligrafer przez brak możliwości oceny stanu faktycznego i brak dostępu do akt sprawy jest ograniczony w diagnozowaniu. Również presja związana ze sprawą może ujemnie wpływać na niego. Winę, za negatywne ocenianie poligrafu ponosi także sam ekspert, który nierzetelnie i w krótkim czasie przeprowadza badanie. Często się zdarza, że biegły zachowuje się jakby był nieomylny i tak też ocenia metodę, którą się posługuje. Jednakże przeprowadzający badania poligraficzne, nie może w celu uniknięcia błędu, klasyfikować większości badanych spraw jako nierozstrzygnięte. Błąd musi być wkalkulowany w jego pracę, tym bardziej, że żadna z ekspertyz kryminalistycznych nie jest dokładna w 100 %.

Trafność i rzetelność badań

Nie ma pełnej zgodności co do wartości diagnostycznej i dowodowej ustaleń dokonywanych dzięki badaniom poligraficznym. Według różnych badań procent dokładności waha się w granicach 60–98% wszystkich badań.

Ocena dokładności

Jest wiele czynników mających wpływ na precyzyjność i wyniki badania poligrafem. W badaniu poligrafem mogą wystąpić dwa rodzaje błędów diagnostycznych. Pierwszy polega na określeniu sprawcy przestępstwa jako osobę nie związaną z danym czynem – jest to fałsz negatywny. Drugi polega na tym, że osobę niewinną traktuje się jako sprawcę przestępstwa albo osobę wprowadzającą w błąd organy ścigania. Błąd diagnostyczny może być konsekwencją:

- Wadliwej interpretacji poligramu, wysnuciem błędnych wniosków przeczących temu co zarejestrował poligraf, a także zredagowaniem opinii w przypadku, gdy rezultaty testów nie dają rozstrzygającego wyniku;
- Wytwarzania przez badanego nieprawidłowych reakcji fizjologicznych spowodowanych przez różnorodne czynniki, co nie zostało spostrzeżone przez osobę dokonującą badania.

Ekspert z wieloletnim stażem zdaje sobie sprawę, że nie zawsze zmiany spowodowane przez pytania w trakcie badania poligraficznego są wskazówką obiektywnego związku osoby badanej ze zdarzeniem przestępczym.

Nie może dyskwalifikować badania poligraficznego brak stu-procentowej dokładności, gdyż istnieją w procesie karnym różne ekspertyzy kryminalistyczne, którym również brak kategori-cznego wyniku.

Pomimo, iż metoda ta charakteryzuje się licznymi ogranicze-niami, zarówno w rodzaju zdarzeń kryminalnych, jak i kategorii osób, które mogą być efektywnie przebadane, to jej użycie usprawnia i pomaga w pracy organom ścigania. Skuteczne wyko-rzystanie badań poligrafem w pracy operacyjnej i śledczej jest możliwe przy spełnieniu warunku, że funkcjonariusze tych orga-nów znają problemy związane z istotą badań, jej wykorzystaniem i procedurą, a także możliwościami i ograniczeniami. Niezależnie od wyników efektywności i sprawdzalności badań poligrafem na-leży zauważyć, że urządzenie to nigdy nie zastąpi rzetelnej pracy operacyjnej ani śledczej, ale może być pomocny w jej właściwym ukierunkowaniu, poprzez wskazanie osób, na których należy skoncentrować trud pracy, sprawdzeniu prawdomówności infor-matorów, jak również w celu wyeliminowania osoby niesłusznie podejrzanej

Badania poligraficzne mogą być bardzo pomocnicze w postę-powaniu przygotowawczym i sądowym. Wiele tradycyjnych me-tod kryminalistycznych często nie dostarcza jednoznacznych da-nych pozwalających weryfikować zeznania świadków, czy też opi-nie biegłych. W tych przypadkach wykorzystanie poligrafu należy ocenić jako wysoko wskazane, ponieważ w ten sposób umożliwia się podniesienie waloru dowodowego poszczególnych czynności procesowych. Ocena poligramu dokonana przez biegłego – co na-leży podkreślić – nie musi dawać kategori-cznej odpowiedzi na pytanie o winie bądź niewinności osoby badanej. Natomiast może dostarczyć niezwykle ważnych wskazówek pozwalających na eli-minację osoby podejrzanej spośród kręgu zbadanych osób. Ocena

ta może również pomóc w zebraniu właściwych informacji do materiału dowodowego.

Poligraf, jak również i inne urządzenia wykorzystywane przez organy ścigania, może w postępowaniu oddać znaczne usługi w celu wykrycia prawdy materialnej, jednakże może się również przyczynić do jej zafałszowania. To, jak zostanie zastosowany zależy od umiejętności, uczciwości i staranności osoby, która będzie go używała.

W trakcie korzystania z poligrafu osoba, która poddała się dobrowolnie badaniu, może w każdej chwili zrezygnować z dalszej jego części, gdyż zachowuje pełną świadomość podczas jego trwania. Urządzenie to nie powoduje przy tym żadnego bólu fizycznego ani nie uniemożliwia normalnego funkcjonowania umysłowego. W związku z tym, nie ma podstaw do uznania badania poligraficznego za pozbawienie, osoby poddanej mu, prawa do wolnej woli, w przeciwieństwie do innych czynności procesowych, które zawierają faktyczny element przymusu, jak na przykład poddanie podejrzanego oględzinom ciała. Dlatego też można wysunąć wnioski, że badanie poligraficzne sprzyja zasadzie prawa do obrony, a nie go narusza. Jego zastosowanie sprzyja wykluczeniu z grona podejrzanych osób niesłusznie posądzonych.

Kodeks postępowania karnego stanowił, że wyjaśnienia, zeznania lub oświadczenia złożone w warunkach wyłączających możliwość swobodnej wypowiedzi nie mogą stanowić dowodu. Jednakże zgodnie ze zdaniem procesualistów i praktyków tego okresu badania poligraficzne mogły mieć zastosowanie wyłącznie za zgodą osoby badanej i stanowiły dowód z opinii biegłego. Przepis ten rodził wiele wątpliwości wobec użycia poligrafu, np. w jakim charakterze występują osoby badane. Sąd Najwyższy wypowiedział się kilkakrotnie w tej materii, między innymi uznał, iż „badania poligraficzne mają jedynie charakter pomocniczy i nie mogą stanowić samodzielnego dowodu dającego podstawę do konkretnych ustaleń” – wyrok SN z 25 września 1967 r., II KR 171/76. Sąd może na wniosek stron przeprowadzić dowód z badań poligraficznych.

Art. 171 § 4 k.p.k. z 1997 r. komplikował sprawę jeśli chodzi o badania poligraficzne. Przepis ten brzmi: „Niedopuszczalne jest: (...) 2) stosowanie hipnozy albo środków chemicznych lub technicznych, wpływających na procesy psychiczne przesłuchiwanej osoby albo mających na celu kontrolę nieświadomych reakcji jej organizmu w związku z przesłuchaniem”. Konsekwencją tego przepisu był zakaz badań za pomocą poligrafu przy przesłuchaniu. W związku z tym należy przyjąć, że badanie poligraficzne może mieć na celu wyłącznie ustalenie związku osoby badanej z przestępstwem. Udział organu procesowego w czynnościach biegłego mógł być tylko wyjątkiem, gdyż wtedy byłoby to przesłuchanie. W omawianej kwestii wypowiedział się również Sąd Najwyższy w postanowieniu z 21 grudnia 1998 r. (IV KO 101/98) przychylił się do stanowiska części piśmiennictwa kryminalistycznego, iż przytoczony przepis nie zabronił użycia poligrafu przez biegłego w ramach ekspertyzy kryminalistycznej.

Nowelizacja kodeksu postępowania karnego z 2003 r. rozwiązała wątpliwości związane z badaniami poligraficznymi, powstałymi w poprzednich uregulowaniach k.p.k. Tym samym rozszerzyła możliwość działania organów ścigania o dopuszczalność stosowania poligrafu.

Dodając w ostatniej nowelizacji kodeksu postępowania karnego przepis art. 192a o brzmieniu:

„§ 1. W celu ograniczenia kręgu osób podejrzanych lub ustalenia wartości dowodowej ujawnionych śladów można pobrać odciski daktyloskopijne, włosy, ślinę, próby pisma, zapach, wykonać fotografię osoby lub dokonać utrwalenia głosu. Po wykorzystaniu w sprawie, w której dokonano pobrania lub utrwalenia, pobrany lub utrwalony materiał zbędny dla postępowania należy niezwłocznie usunąć z akt sprawy i zniszczyć.

§ 2. W wypadkach, o których mowa w § 1, za zgodą osoby badanej biegły może również zastosować środki techniczne mające na celu kontrolę nieświadomych reakcji organizmu”.

Zgodnie z art. 192a k.p.k. celem badań jest ograniczenie liczby osób podejrzanych w sprawie lub ustalenia wartości dowodowej

ujawnionych śladów. Jest to istotne w sytuacji, gdy brak jest osób, co do których jest uzasadnione przypuszczenie popełnienia przestępstwa, a jednocześnie jest duży krąg osób podejrzewanych o przestępstwo. Badanie poligraficzne umożliwia w takim przypadku zwężenie tego kręgu.

Dla prawidłowego rozumienia art. 192a k.p.k. należy zwrócić uwagę na jego położenie w kodeksie. Artykuł ten został umieszczony w przepisach o świadkach, stąd też podnosi się, że nie należy go ograniczać do oskarżonego w szerokim znaczeniu tego pojęcia, to jest osoby podejrzanej, podejrzanego i oskarżonego sensu stricto.

Określając aspekty procesowe czynności przesłuchania z użyciem poligrafu art. 192a § 2 k.p.k. stanowi, że badanie z użyciem poligrafu wymaga zgody badanego, zatem w razie jej braku, przeprowadzenie dowodu jest niedopuszczalne. Co oczywiste, odmowa poddania się badaniu nie może być uwzględniana na niekorzyść podejrzanego lub oskarżonego. Zgoda powinna być przy tym wyraźna i powinna być udzielona na piśmie lub do protokołu przesłuchania osoby, która ma być badana. Udzielona zgoda może być również w każdym czasie cofnięta. Organ procesowy decydując się na powołanie biegłego do badania poligraficznego powinien taką zgodę uzyskać, po wcześniejszym zwięzłym poinformowaniu takiej osoby o celach, zasadach i przebiegu takiego badania. Dopiero po takim pouczeniu możliwe jest odebranie zgody na przeprowadzenie opinii. W toku przeprowadzania czynności biegły powinien ściśle współpracować z osobą badaną. Przed rozpoczęciem badania biegły powinien również skonstatować czy wyrażona zgoda przez badanego jest aktualna. W przypadku cofnięcia zgody, uprzednio wyrażonej, badań nie należy przeprowadzać. Możliwa jest również sytuacja, gdy w trakcie badania osoba badana odwoła zgodę, wówczas należy je przerwać. Jednak materiał zdobyty do momentu odwołania zgody może być wykorzystany przez biegłego, zarówno przy sporządzaniu opinii, jak i w dalszym postępowaniu. W wyniku przeprowadzonych badań nie uzyskuje się dowodów w rozumieniu działu V k.p.k., lecz materiał, który

jest poddawany analizie przez biegłego. Jeżeli w dalszym toku postępowania taki materiał jest zbędny, wówczas usuwa się go z akt i niszczy. W innej sytuacji materiał pozostaje w aktach, lecz nie przekształca się w dowód, nawet po wszczęciu postępowania karnego w stosunku do osoby poddanej badaniu. Należy zwrócić uwagę, iż wyeliminowanie poprzez opinię poligraficzną określonej osoby z kręgu osób podejrzanych, nie oznacza, że ta osoba nie może znowu się w niej znaleźć na podstawie innych dowodów w toku dalszych czynności dowodowych.

W przypadku, gdy badany jest oskarżonym, materiał badań pozostaje w aktach, bez względu na wynik sprawy. Jeśli według opinii poligraficznej reakcje organizmu osoby badanej wskazywały, że nie ma ona związku z zarzucanym czynem, to nie jest to uzasadnienie do umarzenia postępowania wobec tej osoby ani jej uniewinniania. Całokształt całego zebranego materiału dowodowego decyduje o tym. Jednakże opinia taka w połączeniu z innymi dowodami korzystnymi dla takiej osoby może doprowadzić do takiego rezultatu.

Zgodnie z nowelizacją badanie poligraficzne może być wykonywane w ramach „dochodzenia w niezbędnym zakresie” (art. 308 k.p.k.), a także w całym postępowaniu dowodowym.

Art. 199a k.p.k. umożliwia procesowe wykorzystanie przyznania się badanego do zarzucanego mu czynu, jeżeli nastąpiło w trakcie lub jako konsekwencja badania poligraficznego.

Powołując biegłego – poligrafera, prokurator lub sędzia, zgodnie art. 194 pkt 2 k.p.k. określa przedmiot i zakres ekspertyzy ze sformułowaniem w miarę potrzeby, pytań szczegółowych. Wskazuje przy tym osobę, która ma być poddana badaniom na temat ustalenia jej związku ze sprawą. W badaniu organ procesowy może zastrzec swoją obecność, jeśli nie wpłynie to ujemnie na wynik badania (art. 198 § 2 k.p.k.). Takie uczestnictwo organu będzie bierne, ponieważ nie może ingerować w badanie i wpływać na samego badanego, gdyż wówczas byłoby to przesłuchanie. Jakkolwiek organ procesowy może, przed przystąpieniem do badań przez biegłego, żądać przedstawienia mu na przykład ustalonych przez biegłego okoliczności związanych z *modus operandi* sprawcy,

które mogą stanowić podstawę badania. Zgodnie art. 198 § 3 k.p.k. organ procesowy w miarę potrzeby może wprowadzać zmiany co do zakresu ekspertyzy lub postawionych pytań oraz stawiać pytania dodatkowe. Nie może jednak wpływać na wybraną przez biegłego metodę badawczą. Organ procesowy po złożeniu przez biegłego opinii ocenia jej jasność i pełność oraz ewentualnie zachodzące w niej sprzeczności (art. 201 k.p.k.). Należy również dodać, iż biegły nie jest świadkiem oskarżenia, nawet gdy jest powołany przez prokuratora, natomiast jest zobowiązany do obiektywizmu i bezstronności.

Powołując biegłego odpowiednim postanowieniem (art. 194 k.p.k.), powinno udostępnić się mu akta sprawy w celu zapoznania się z nimi w zakresie niezbędnym do wydania opinii (art. 198 § 1 k.p.k.). Następnie biegły zapoznaje badanego z przebiegiem czynności składających się na badanie i opracowuje opinię.

Zgodnie z art. 200 § 2 k.p.k. opinia sporządzona na piśmie powinna zawierać: imię, nazwisko, stopień i tytuł naukowy, specjalność i stanowisko zawodowe biegłego; imiona i nazwiska oraz pozostałe dane innych osób, które uczestniczyły w przeprowadzeniu ekspertyzy, ze wskazaniem czynności dokonanych przez każdą z nich; w wypadku opinii instytucji – także pełną nazwę i siedzibę instytucji; czas przeprowadzonych badań oraz datę wydania opinii; sprawozdanie z przeprowadzonych czynności i spostrzeżeń oraz oparte na nich wnioski; podpisy wszystkich biegłych, którzy uczestniczyli w wydaniu opinii.

Opinia biegłego z dziedziny poligrafii podlega swobodnej ocenie dowodów. Organ procesowy w świetle pozostałych dowodów przeprowadzonych w procesie może uznać opinię poligraficzną za wiarygodną bądź niewiarygodną.

Należy również dodać, że biegły może być wezwany na rozprawę i przesłuchany w charakterze biegłego (art. 200 § 3 k.p.k.).

Konkludując, należy się zgodzić ze zdaniem profesora Widackiego, że tak jasnego określenia dopuszczalności i trybu stosowania badania poligraficznego dotąd w polskiej procedurze karnej nie było.